Cvičení 4: Transport nositelů náboje, přechod PN

C4.1 Transport náboje v polovodiči

Difúzní a driftový proud elektronů a děr (Příklad CP4.1a2) Generace a rekombinace elektronů a děr (Příklad CP4.3a4)

C4.2 Přechod PN

Difúzní potenciál přechodu PN, oblast prostorového náboje (Příklad CP4.5)

Přechod PN s přiloženým napětím

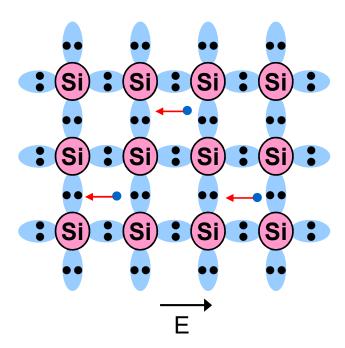
Průraz přechodu PN a určení průrazného napětí (Příklad CP4.6)

Transport nositelů náboje (vedení proudu) v polovodičích probíhá prostřednictvím dvou volných nositelů náboje – elektronů a děr. Rozlišujeme dva mechanismy:

Drift

unášením v elektrickém poli

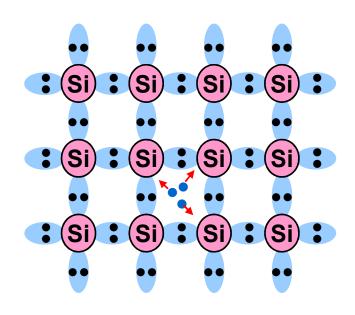
musí být přítomny volné nabité částice a elektrické pole

Difúzi

unášením gradientem koncentrace

v důsledku nerovnoměrné koncentrace částic (bez elektrického pole)

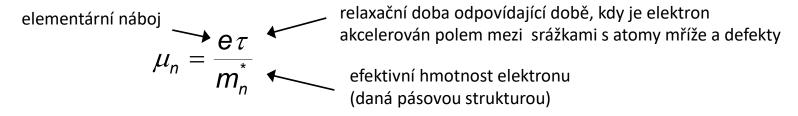

Driftový proud je výsledkem složitého pohybu elektronu (díry) v unášivém elektrickém poli, který sestává z chaotického tepelného Brownova pohybu elektronů, na který se superponuje unášení (akcelerace) elektronů (děr) elektrickým polem.

Výsledný pohyb elektronu je charakterizován tzv. unášivou (driftovou) rychlostí $\mathbf{v_u}$, která je pro nízké hodnoty elektrického pole \mathbf{E} lineárně závislá na elektrickém poli

$$v_u = -\mu_n \cdot \mathbf{E}$$

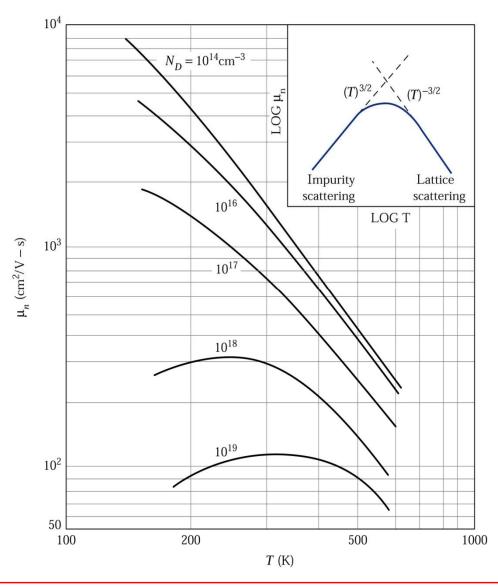
Parametrem úměrnosti je pohyblivost μ_n , která skrývá složitý pohyb elektronu a závisí na řadě parametrů (teplota, koncentrace poruch, krystalová orientace, pásová struktura, apod).

Výsledná proudová hustota je rovna celkovému náboji prošlému jednotkovou plochou za 1s. Rovná se součinu hodnot elementárního náboje x koncentrace x rychlost elektronů.

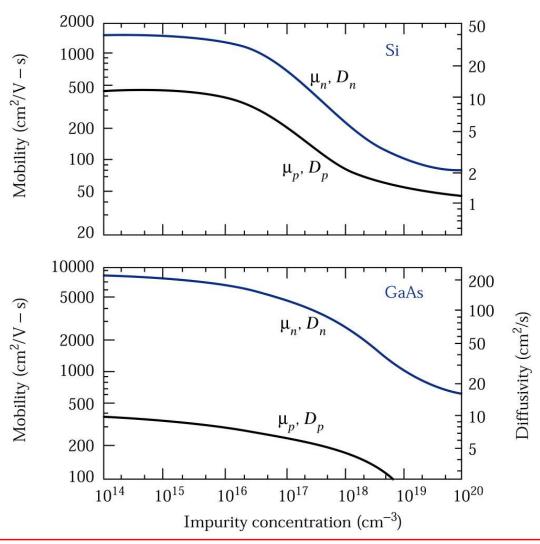
$$j_n = -env_u = en\mu_n E = \sigma_n E$$

Závislost pohyblivosti elektronů v křemíku na teplotě

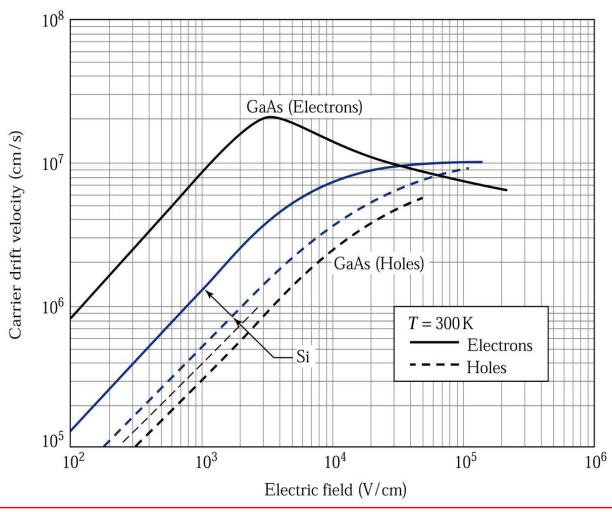
- vlivem rostoucího rozptylu nositelů náboje na atomech krystalové mříže jejich pohyblivost s teplotou klesá
- pohyblivost také klesá s rostoucí koncentrací nečistot (dopantů), která zvyšuje pravděpodobnost rozptylu na poruchách

Závislost pohyblivosti elektronů a děr v křemíku na dotaci (koncentraci nečistot) T = 300K

Saturace rychlosti nositelů náboje v polovodiči

Lineární vztah mezi rychlostí nositelů a intenzitou elektrického pole podmiňující platnost Ohmova zákona platí jen pro nízké intenzity elektrického pole (do 10-100 kV/cm), poté se rychlost saturuje.

Ohmův zákon v polovodiči uvažuje tok elektronů a děr, jejichž celkový proud se sčítá (elektrony se pohybují opačným směrem, ale nesou záporný náboj). Zákon je platný pouze v oblasti nízkých elektrických polí, kdy je vztah mezi v a E lineární. Při vysokých intenzitách E, se rychlost nositelů náboje saturuje a Ohmův zákon přestává platit.

Diferenciální tvar:

$$J = J_n + J_p = en\mu_n E + ep\mu_p E = \sigma E$$

dominantními parametry ovlivňujícími transport nositelů je koncentrace nositelů a jejich pohyblivost

σ... vodivost

ρ.. měrný odpor

R .. odpor

.. proud

U .. napětí

S .. plocha

L .. délka vodivé dráhy

Integrální tvar:

$$\int_{0}^{L} \mathbf{I} dx = \mathbf{I} L = \int_{0}^{L} S \mathbf{J} dx = \int_{0}^{L} S \sigma \mathbf{E} dx = S \sigma \mathbf{U} = \frac{S}{\rho} \mathbf{U}$$

$$\mathbf{U} = \rho \frac{L}{S} I = RI$$

Příklad CP4.1:

Určete proud protékající integrovaným odporem v křemíkovém IO o délce 1 mm a průřezu 100 μ m². Vodivá dráha je dotována bórem o koncentraci 10^{17} cm⁻³, intrinzická koncentrace nositelů náboje v křemíku n_i = 1.5x10¹⁰ cm⁻³. Proud určete pro teplotu 300 K a úbytek napětí na odporu 10V.

Řešení:

Elektrický proud v polovodiči je dán součtem příspěvku toku elektronů a děr. Driftový proud je úměrný součinu koncentrace nositelů náboje (n,p), jejich rychlosti (v_n , v_p), hodnoty elementárního náboje (e) a plochy (A). Rychlost nositelů je pro nízké hodnoty intenzity elektrického pole dána součinem jejich pohyblivosti (μ_n , μ_n) a intenzity elektrického pole (E).

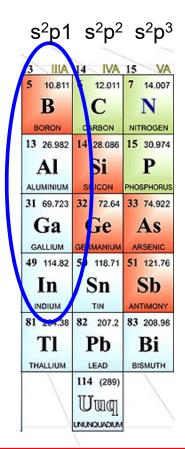
$$I = I_n + I_p = A e (n \mu_n + p \mu_p)E = A \sigma E$$

Součin elementárního náboje e, koncentrace nositelů (n,p) a pohyblivosti (μ_n , μ_n) udává měrnou vodivost polovodiče σ .

Pro stanovení vodivosti polovodiče je nejprve nutné určit typ vodivosti a odpovídající koncentrace elektronů a děr.

Bór (B) je prvek 3. skupiny, kterému oproti Si mu chybí jeden valenční elektron. Může tedy elektron přijmout – akceptor. Vodivost je typu P, $N_A = 10^{17}$ cm⁻³, majoritními nositeli díry.

III IV V

Rovnice nábojové neutrality pro polovodič typu P:

$$n_0 + N_A = p_0 \tag{1}$$

Současně platí vzájemná rovnováha koncentrací elektronů a děr:

$$n_0 \cdot p_0 = n_i^2$$
 (2)

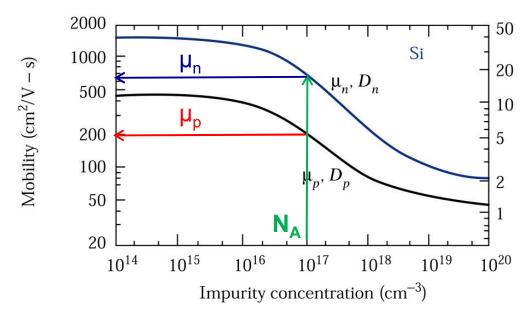
Je-li $N_A >> n_i$, lze v (1) koncentraci minoritních elektronů n_0 zanedbat

$$p_0 = N_A = 10^{17} \text{cm}^{-3}$$
 (3)

Dosazením $p_0=N_A$ do (2) získáme koncentraci minoritních elektronů

$$n_0 = \frac{n_i^2}{p_0} = \frac{2.25 \cdot 1^{-20}}{10^{17}} = 2.25 \cdot 10^3 \text{ cm}^{-3}$$

Dále je třeba nutné odečíst pohyblivosti elektronů a děr μ_n a μ_p z grafu pro aktuální koncentraci dopantu (nečistot): $N_A=10^{17}~cm^{-3} \rightarrow \mu_n=600~$, $\mu_p=200~$ [cm $^2V^{-1}s^{-1}$].

Po zanedbání proudu elektronů $(n_0 \ll p_0)$ je vodivost polovodiče :

$$\sigma = q \mu_p p_0 = 1.6 \times 10^{-19} \cdot 200 \cdot 10^{17} = 3.2 (\Omega \text{cm})^{-1}$$

$$I = A\sigma E = A\sigma \frac{U}{L} = 100 \times 10^{-8} \cdot 3.2 \frac{10}{0.1} = 320 \mu A$$

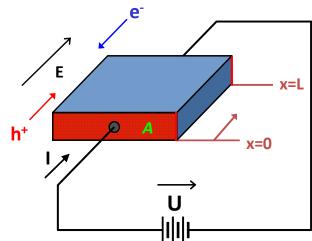
Příklad CP4.2:

Určete hodnotu integrovaného odporu z příkladu CP4.1.

$$L = 1 mm = 0.1 cm$$
 $A = 100 \mu m^2 = 100 \cdot 10^{-8} cm^2$

Velikost odporu vodivé dráhy R je rovna:

$$R = \rho \frac{L}{A}$$

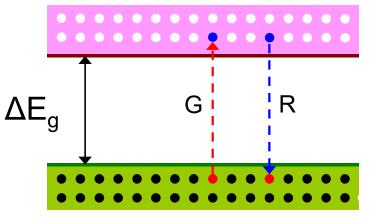
Měrný odpor ρ je reciprokou hodnotou vodivosti σ

$$\rho = \frac{1}{\sigma} = \frac{1}{3.2} \Omega cm = 0.313 \Omega cm$$

Celkový odpor

$$R = \rho \frac{L}{A} = 0.313 \frac{0.1}{100 \cdot 10^{-8}} = 31.3 \ k\Omega$$

Generace a rekombinace nositelů náboje, doba života

 E_{C}

 E_v

Nábojová rovnováha v polovodiči se ustanovuje **generací** a **rekombinací** elektron-děrových párů

G – rychlost generace: počet párů elektron-díra vytvořených v 1 cm³ za 1 sekundu

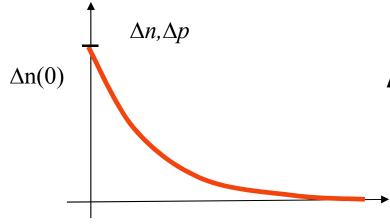
R – rychlost rekombinace: počet párů elektron-díra anihilovaných v 1 cm³ za 1 sekundu

V tepelné rovnováze:

$$G = R$$
, $n_0 = p_0 = n_i$, $dn/dt = 0$

V nerovnovážném stavu:

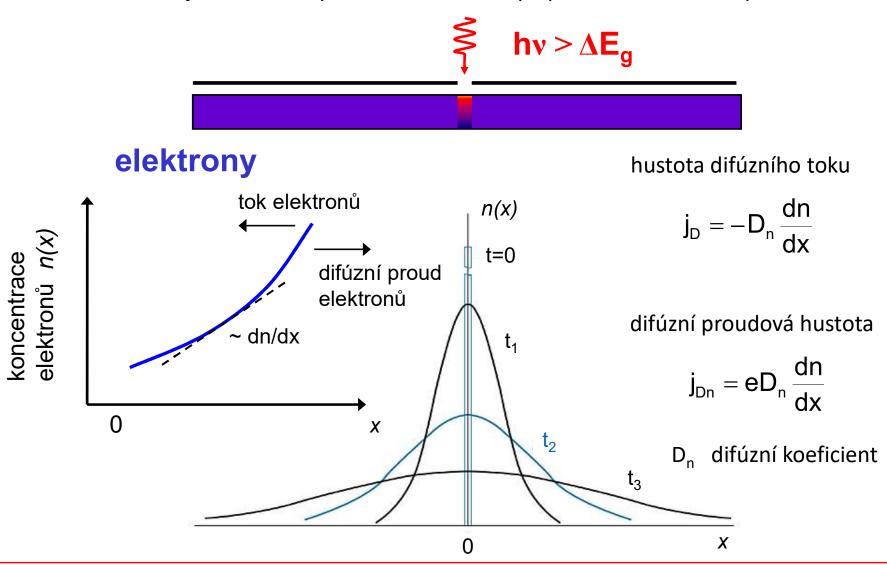
$$\frac{dn}{dt} = G - R = G - \frac{\Delta n}{\tau_n}, \qquad \Delta n = n - n_0$$

$$\Delta n = \Delta n(0) e^{-t/\tau_n}$$

 τ_n .. doba života minoritních nositelů náboje, důležitý parametr udávající rychlost změny koncentrace minoritních nositelů náboje

Difúze nositelů náboje nastává v důsledku nenulového gradientu koncentrace nositelů náboje dn/dx, který může vzniknout např. při lokálním ozáření polovodiče.

Příklad CP4.3:

Tenká destička křemíku typu N $(N_D = 10^{18} \text{ cm}^{-3})$ je homogenně osvětlena zářením, jehož energie fotonů je vyšší než je šířka zakázaného pásu. Světlo je rovnoměrně absorbováno v celém objemu, kde generuje elektronděrové páry s rychlostí $G=10^{12} \text{ cm}^{-3} \text{s}^{-1}$.

Zjistěte, kolikrát se osvětlením zvýší koncentrace majoritních, resp. minoritních nositelů náboje. Teplota T=300K, intrinzická koncentrace $n_i=1.5x10^{10}$ cm⁻³, doba života elektronů $\tau_n=1$ ms.

Řešení: Nejprve určíme rovnovážné koncentrace elektronů a děr. Majoritními nositeli náboje jsou elektrony, dotace N_D je podstatně vyšší než je intrinzická koncentrace křemíku.

$$N_D \gg n_i \Rightarrow n_0 = N_D = 10^{18} cm^{-3}$$
 $p_0 = \frac{n_i^2}{n_0} = \frac{2.25 \cdot 10^{20}}{10^{18}} = 2.25 \cdot 10^2 cm^{-3}$

Pro další řešení využijeme rovnici kontinuity upravenou pro daný případ: homogenní osvětlení – nulový driftový a difúzní proud, v rovnovážném stavu dn/dt = 0.

$$\frac{dn}{dt} = G - R = G - \frac{\Delta n}{\tau_n} = 0$$

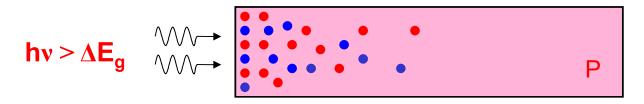
$$\Delta n = \Delta p = G \cdot \tau_n = 10^{12} cm^{-3} s^1 \cdot 1ms = 10^9 cm^{-3}$$

$$n = \Delta n + n_0 = 10^{18} cm^{-3} \qquad p = \Delta p + p_0 = 10^9 cm^{-3}$$

Koncentrace majoritních elektronů se téměř nezmění, ale koncentrace minoritních děr vzroste o 7 řádů!

Příklad CP4.4:

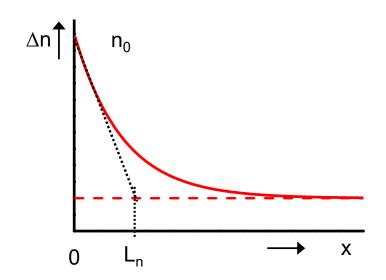
Dlouhý hranol křemíku typu P (N_A = 10^{15} cm⁻³⁾ je osvětlen zleva zářením s energií fotonů vyšší než je šířka zakázaného pásu křemíku. Světlo je absorbováno při povrchu (x=0), kde zvýší koncentraci generovaných elektronděrových párů o 10^{13} cm⁻³. Určete hodnotu proudové hustoty elektronů v hloubce $10~\mu m$. Uvažte pokojovou teplotu T=300K, intrinzickou koncentraci nositelů náboje n_i =1.5x 10^{10} cm⁻³, tepelné napětí u_T =0.026 mV, dobu života elektronů τ_n = 1μ s.

Řešení: uvažujeme nadbytečné nositele (n = Δ n+n₀), oblast je kvazi-neutrální (E=0), tj. bez elektrického pole – celkový náboj generovaných párů elektron-díra je nulový:

rychlost rekombinace úměrná "době života"
$$\tau_n$$
 $R_n = \frac{\Delta n}{\tau_n}$ (1) uvažujeme pouze difúzní proud (není el. pole) $J_n = e D_n \frac{\partial \Delta n}{\partial x}$ (2) systém je v ustáleném stavu (dynamické rovnováze) $\frac{\partial \Delta n}{\partial t} = 0$ (3)

Řešení rovnice kontinuity (viz přednáška) je ve tvaru

$$\Delta n(x) = \Delta n(0)e^{-x/L_n} \quad (4)$$

kde L_n je tzv. difúzní délka elektronů

$$L_n = \sqrt{D_n \tau_n} \tag{5}$$

a difúzní koeficient D_n je dán Einsteinovým vztahem

$$D_n = \mu_n u_T \tag{6}$$

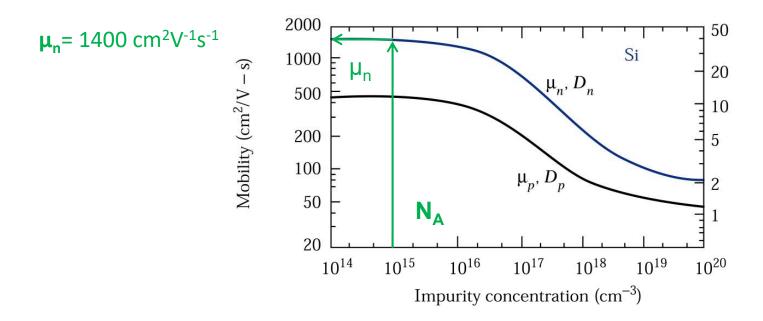
Rovnice (2) pro proudovou hustotu elektronů je v jednorozměrném případě

$$J_n = eD_n \frac{dn}{dx} = eD_n \frac{d(n_0 + \Delta n)}{dx} = eD_n \frac{d\Delta n}{dx}$$
 (7)

Po dosazení vztahů (4), (5) a (6) a provedení derivace

$$J_n = -\frac{1}{L_n} e D_n \Delta n(0) e^{-x/L_n}$$
 (8)

Nyní musíme určit hodnoty D_n a L_n a dosadit je do vztahu (8): $J_n = -\frac{1}{L_n}eD_n\Delta n(0)e^{-x/L_n}$

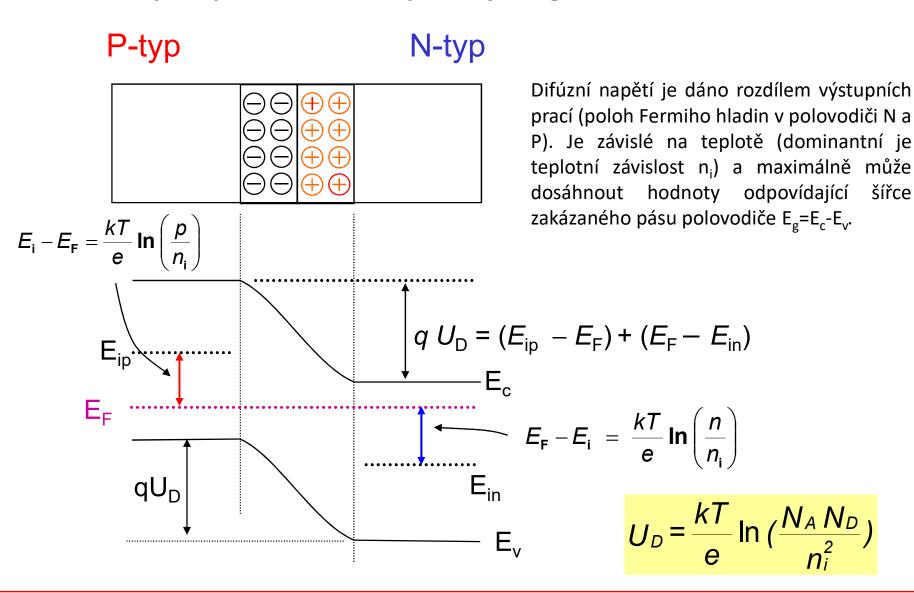

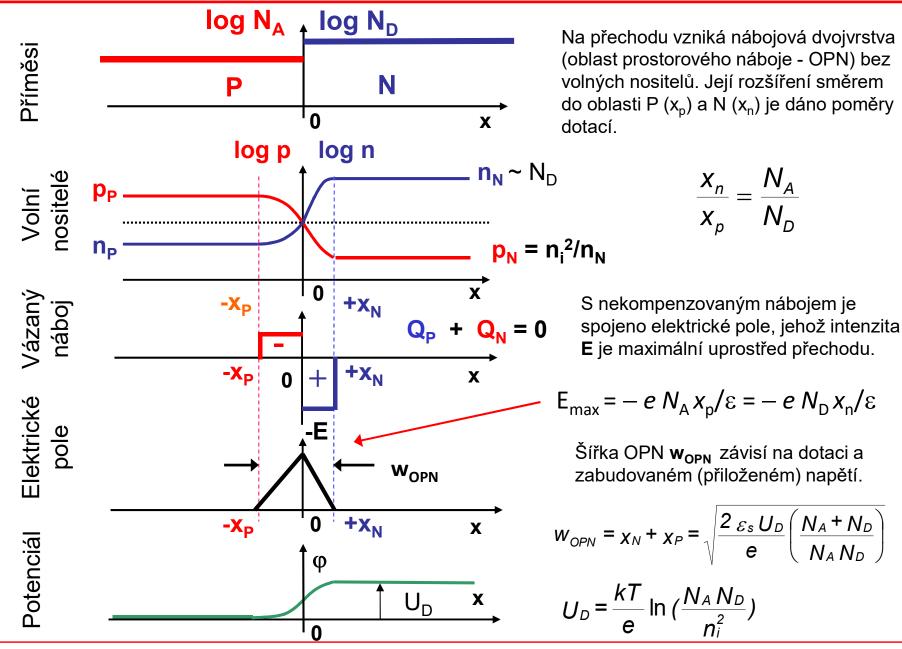
$$D_n = \mu_n u_T = 1400 cm^2 V^{-1} s^{-1} \cdot 0.026 V = 36 cm^2 s^{-1}$$

$$L_n = \sqrt{36 \ cm^2 s^{-1} \cdot 1 \mu s} = 6 \times 10^{-3} cm$$

$$J_n = -\frac{1}{6 \times 10^{-3}} 1.6 \times 10^{-19} \cdot 36 \cdot 10^{13} e^{-0.01/6 \times 10^{-3}} = -1.8 mA/cm^2$$

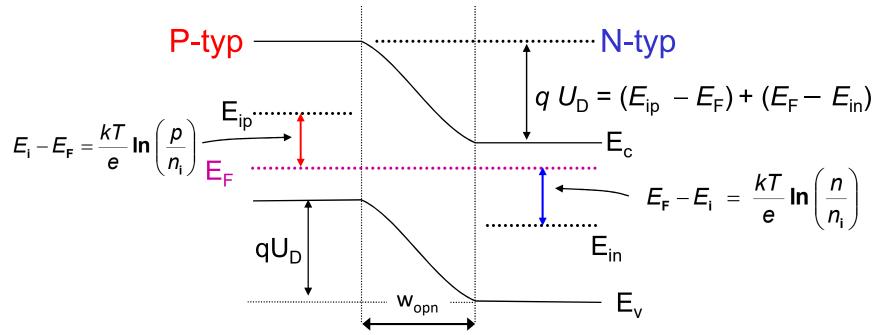
Difúzní napětí přechodu PN, pásový diagram

Příklad CP4.5:

Určete difúzní napětí strmého přechodu PN v křemíku při teplotě 300 K. Koncentrace akceptorů a donorů jsou $N_A = 10^{18}$ cm⁻³ a $N_D = 5.10^{15}$ cm⁻³. Určete šířku oblasti prostorového náboje ($\epsilon_0 = 8.85 \times 10^{-14}$ F/cm, $\epsilon_{Si} = 11.8$, $n_i = 1.5 \cdot 10^{10}$ cm⁻³, $u_T = kT = 0.0259$ V).

Difúzní napětí je dáno rozdílem poloh intrinzických hladin v polovodiči P a N po jejich spojení (odpovídá rozdílu poloh Fermiho hladin v polovodiči P a N před spojením).

Poloha Fermiho hladiny v části P: $E_{ip} - E_F = kT \ln \frac{p_p}{n_i} = 0.0259 \ln \frac{10^{18}}{1,5 \cdot 10^{10}} = 0,467 eV$ předpokládáme $p_p = N_A$

Poloha Fermiho hladiny v části N:

$$E_F - E_{in} = kT \ln \frac{n_n}{n_i} = 0.0259 \ln \frac{5.10^{15}}{1.5 \cdot 10^{10}} = 0.329 eV$$

předpokládáme n_n= N_D

Difúzní napětí:

$$U_D = \frac{E_F - E_{in} + E_{ip} - E_F}{e} = 0,329 + 0,467 = 0,796V$$

Hodnotu difúzního napětí lze také spočítat přímo z upraveného vztahu:

$$U_D = \frac{kT}{e} \ln \left(\frac{N_A N_D}{n_i^2} \right)$$

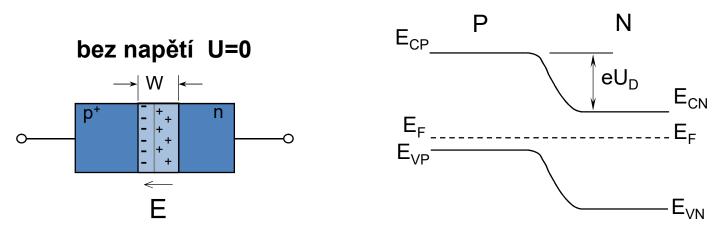
Šířka OPN je dána dotací přechodu a hodnotou difúzního napětí

$$w_{OPN} = \chi_N + \chi_P = \sqrt{\frac{2 \epsilon_{Si} \epsilon_0 U_D}{e} \left(\frac{N_A + N_D}{N_A N_D}\right)}$$

Je-li výrazný nepoměr mezi dotacemi P a N, OPN se rozšiřuje především do slaběji dotovaného materiálu. V našem případě $N_A >> N_D$, šířku oblasti x_P lze tedy zanedbat.

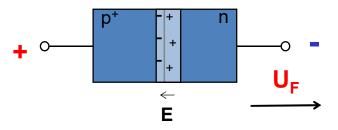
$$w_{\text{OPN}} \cong x_{\text{n}} = \sqrt{\frac{2\,\epsilon_{\text{Si}}\epsilon_{\text{0}}\,U_{\text{D}}}{e\,N_{\text{D}}}} = \sqrt{\frac{2.11,\!8.8,\!85\text{x}10^{-14}.0,\!796}{1,\!6.10^{-19}\cdot5\text{x}10^{15}}} = 455\text{nm}$$

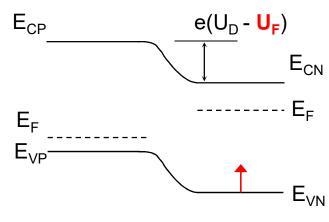
Přechod PN s napětím přiloženém v propustném směru

Přiložením napětím U_F v propustném směru se sníží potenciálová bariéra, zúží OPN a zvýší se pravděpodobnost injekce minoritních nositelů.

s propustným napětím U_F

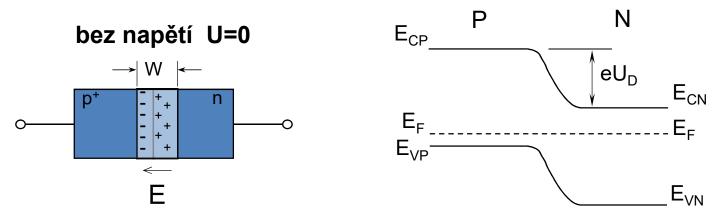

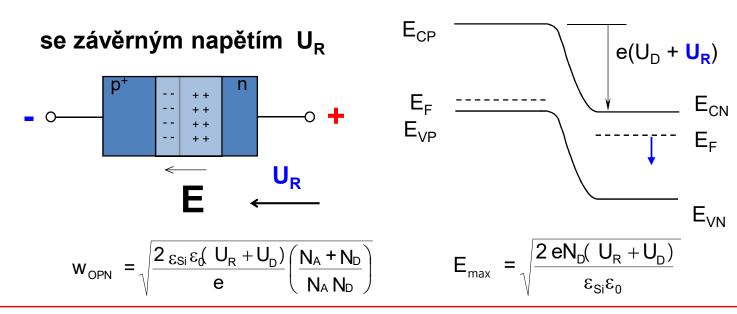
Po snížením potenciálové bariéry množství injektovaných minoritních nositelů exponenciálně narůstá.

$$n_p = n_{p0} \cdot e^{\frac{O_F}{u_T}}$$

Přechod PN s napětím přiloženém v závěrném směru

Přiložením napětí U_R v závěrném směru dochází ke zvýšení potenciálové bariéry, OPN se rozšiřuje a prochází pouze nepatrný proud minoritních nositelů (driftový).

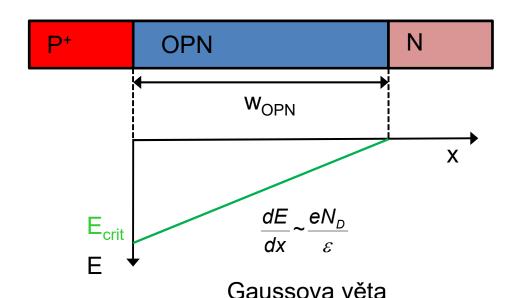
Příklad CP4.6:

Určete průrazné napětí U_{BR} strmého přechodu P+N v křemíku při teplotě 300 K $(N_D=1.10^{15}~cm^{-3},\,N_A=5.10^{17}~cm^{-3},\,\epsilon_0=8.85 \times 10^{-14}~F/cm,\,\epsilon_{Si}=11.8)$. Jak široká bude oblast prostorového náboje v okamžiku průrazu ?

Řešení:

Diody se většinou proráží lavinovým průrazem ($U_{BR} > 5V$), ke kterému dochází pokud v OPN přesáhne intenzita elektrického pole E kritickou hodnotu E_{crit} .

Náš přechod je nesymetrický, úbytek napětí vzniká především na slabě dotované N-vrstvě.

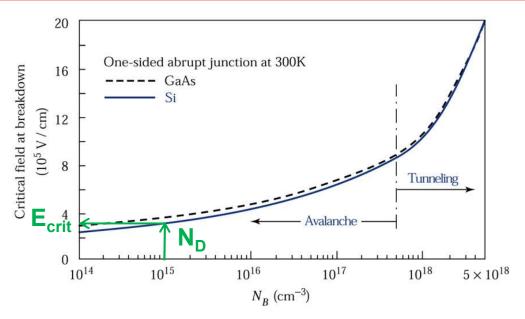
gradient intenzity el. pole je roven podílu koncentrace náboje a permitivity

šířka oblasti prostorového náboje

$$w_{OPN} = \sqrt{\frac{2\varepsilon_0 \varepsilon_{Si} (U_D + U_R)}{eN_D}} \tag{1}$$

maximální intenzita elektrického pole

$$E_{crit} = \frac{dE}{dx} w_{OPN} = \frac{eN_D}{\varepsilon_0 \varepsilon_{Si}} w_{OPN} \quad (2)$$

Průraz v slabě dotované N vrstvě bude lavinový (viz graf) při E_{crit} = $3x10^5$ V/cm. Při lavinovém průrazu je U_{BR} = U_R >5V. Lze tedy předpokládat, že U_R >> U_D ~ 0.6V (Si). Kombinací rovnic (1) a (2) a zanedbáním U_D získáme:

$$E_{crit} = \frac{eN_D}{\varepsilon_0 \varepsilon_{Si}} w_{OPN} = \frac{eN_D}{\varepsilon_0 \varepsilon_{Si}} \sqrt{\frac{2\varepsilon_0 \varepsilon_{Si} U_{BR}}{eN_D}} = \sqrt{\frac{2eN_D U_{BR}}{\varepsilon_0 \varepsilon_{Si}}}$$

$$U_{BR} = \frac{\varepsilon_0 \varepsilon_{Si}}{2eN_D} E_{crit}^2 = \frac{8.85 \times 10^{-14} \cdot 11.8}{2 \cdot 1.6 \times 10^{-19} \cdot 10^{15}} (3 \times 10^5)^2 = 293 V$$

$$w_{OPN_{max}} = \sqrt{\frac{2\varepsilon_0\varepsilon_{si}U_{BR}}{eN_D}} = \sqrt{\frac{2\cdot8.85\times10^{-14}\cdot11.8\cdot293}{1.6\times10^{-19}\cdot10^{15}}} = 1.96\times10^{-3}cm = 19.6\mu m$$

- Nutná instalace Wolfram Player
 https://www.wolfram.com/player/
- Demonstrační projekty naleznete na <u>https://demonstrations.wolfram.com/</u>

Pro transport a PN přechod jsou vhodné projekty:

BandStructureOfPNJunctionSemiconductor.cdf MechanismOfASolarCell.cdf

